

EMINESCU ȘI „CHESTIUNEA DUNĂRII”

Alexandru Boboc-Cojocaru

Cuvinte-cheie: Mihai Eminescu, chestiunea Dunării, campanie de presă, marile puteri, România, Austro-Ungaria, conflicte internaționale.

Key-words: Mihai Eminescu, the Danube issue, press campaign, the great powers, Romania, Austro-Hungary, international conflicts

Abstract:

The Danube River had a determining role in the historical evolution of the Romanian people. Through this 'open-to-humanity' gate, the Romanian territory has been permanently integrated into a certain geo-political and economic setting. Among those who have worked on the long and winding process of negotiations regarding the navigation on the Danube, according to the Berlin Treaty (1878), article 55 and 57, there is also Mihai Eminescu. This issue has concerned him to such an extent that, after the Berlin Treaty (1878), most of his drives and ideas had this topic as a starting point. In the last years of journalism, Eminescu has provided a true crisis point regarding the Danube issue, by revealing to the public the duplicitous attitudes of the great political powers, the purposefully driven turmoil of the relations among the states in the Balkans, secret agreements, imposing attempts of the Austro-Hungarian protectorate over the newly formed states around the Danube, under the pretext of pacifying, religious, humanitarian and cultural actions, and others. Through the analysis of the important international events, Eminescu has deciphered the intent and mutations which occurred in the attitude of the great powers towards Romania – namely – the contexts and the causes and he suggested that the Romanian political decision factors should promote a flexible and realistic policy, which would always be proper for the national interests, and would take into consideration the constant and variable elements of the relations between the great powers, as well as the risks of the biased or hazardous attitudes.

Fluviul Dunărea a avut un rol determinant în evoluția istorică a poporului român. Prin această „poartă deschisă către umanitate” spațiul românesc a fost permanent integrat „unui cadru internațional economic, dar și geopolitic”¹. După cum afirma reputatul om politic Alexandru Lahovary „interesul ce avem pentru Dunăre este cel mai vechiu, cel mai mare și permanent interes al Românilor” și nu există altă „chestiune care să fie mai importantă pentru această țară”². În lucrările biologilor, hidrologilor, geografilor, istoricilor, economiștilor sau inginerilor români sau străini, diferite aspecte privind problematica Dunării au făcut adesea obiectul unor teme inice

¹ Dan Berindei, Problema Dunării și procesul de constituire a României moderne, în Idem, Românie și Europa în perioadele premodernă și modernă, București, 1997, p. 298.

² Alexandru Lahovary, *Interpelarea domnului ~ în Cestiunea Dunării*, București, 1881, p. 3.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

exegeze de specialitate, rămase însă încorsetate în limitele spațiale sau cronologice stricte, ținând de domeniile de interes ale autorilor sau redactate într-un limbaj tehnic greu accesibil cercetătorilor din alte domenii. Viziuni interdisciplinare, rodul activității unor pasionați cunoscători ai fluviului precum Grigore Antipa sau Jean Bart, reprezintă contribuții semnificative la cunoașterea și diseminarea „chestiunii dunărene”, în sensul golit de înțelesul diplomatic al sintagmei, dar ele nu mai sunt posibile astăzi, când cercetarea științifică a devenit atât de specializată și când doar cu greu poate un autor stăpâni variatele competențe necesare relevării componentei geografice, a impactului geopolitic, a aspectelor culturale, a valorii economice sau a constanțelor istorice pe care le subsumează „problema Dunării”.

„Chestie care reapare periodic și, în fiecare dată, se prezintă sub o nouă formă”, una „dintre acelea care amenință să se eternizeze”³, după spusele juristului Dimitrie Nenițescu, „problema Dunării” semnifica, în secolul al XIX-lea, în accepțiunea sa politico-diplomatică, marea rivalitate dintre Rusia și Austria pentru dominația gurilor fluviului. Situată în drumul obligatoriu al Rusiei către mările calde, Dunărea Inferioară reprezenta și o zonă de manifestare a intențiilor expansioniste ale monarhiei habsburgice, dornică să găsească înspre Orient compensații satisfăcătoare pentru tot mai șubreda sa poziție din spațiul germanic. Interesul pentru regiunea dunăreană a sporit considerabil atunci când, în căutarea unor noi debușeuri pentru desfacerea produselor manufacturate, negustorii francezi și britanici au găsit în bazinul dunăreano-pontic o piață într-o dezvoltare susținută. A fost nu doar momentul când Dunărea devenise „baza strategică a echilibrului politic în Orient”⁴, ci, mai mult, cum credea Jules Michelet, acela când orice impediment adus navigației Dunării, o mare arteră a corpului european, determina o gravă perturbare a funcțiilor sale, făcând din libertatea fluviului „o condiție pentru sănătatea politică și socială a Europei”⁵. Sau, cum nota Richard Frucht, când „asigurarea libertății navigației pe Dunăre devenise o chestiune de interes european”⁶.

Căci „problema Dunării” nu cuprinde, cum semnala Nicolae Iorga, „doar momentul acela diplomatic” atât de util în formarea unor specialiști în diplomatie sau drept internațional, ci reprezintă o realitate socio-umană „cu mult mai vastă: ea cuprinde toată istoria răsăritului Europei, - și a apusului Europei în legătură cu Răsăritul”⁷. Sau, în și mai explicita exprimare a lui Grigore Antipa, „cine vrea să priceapă chestiunea Dunărei trebuie să priceapă mai întâi fluviul și viața sa; căci, înainte de a fi o chestiune politică, ea este o chestiune de geografie fizică, economică și comercială. De aceea, nu numai din studiul documentelor, tratatelor, notelor

³ Dimitrie N. Nenițescu, *Studiu asupra fluviilor convenționale. Dunărea în dreptul internațional public*, București, 1903, pp. 3-4.

⁴ Heinrich F. Geffeken, *La Question de Danube*, Berlin, 1883, p. 8.

⁵ *La Roumanie et la liberte du Danube*, avec une introduction par Armand Levy, Paris, 1883, pp.V- VI.

⁶ Richard Ch. Frucht, *Dunărea noastră. România, the Great Powers, and the Danube Question. 1914 - 1921*, Boulder-New York, 1982, p. 7.

⁷ N. Iorga, *Chestiunea Dunării. Istoria Europei răsăritene în legătură cu această chestie*, ediție îngrijită de Victor Spinei, Iași, 1998, pp. 83-84.

diplomatice etc., ci, mai cu seamă, prin examinarea situației reale și prin urmărirea intereselor noastre concrete, vom găsi căile pentru rezolvarea acestei chestiuni”⁸.

Astfel înțelese, studiile danubiene capătă o consistență puțin vizibilă la o simplă analiză de suprafață. Complexitate firească însă prin contribuția pe care Dunărea a avut-o la susținerea activităților umane din actualul spațiu românesc. Iar dacă, așa cum scria Eugeniu Botez (Jean Bart), „energia, tenacitatea cu care oamenii noștri de stat de pe acea vreme s-au opus și au apărat drepturile noastre pe fluviu formează cele mai frumoase pagini din chestia Dunărei și din istoria noastră politică și diplomatică”⁹, la fel de adevărată este și constatarea lui Nicolae Iorga, că istoria comerțului dunărean e „o condiție necesară pentru a înțelege sub toate raporturile, în originea ca și în dezvoltarea sa, istoria neamului nostru însuși”¹⁰, sau cea a lui Vintilă Brătianu, conform căruia „a examina mijloacele de a pune în valoare Dunărea, bazinul său și gurile sale, înseamnă a încerca de a elucida câteva dintre condițiile de progres ale statului nostru și ale rasei noastre”¹¹.

Printre cei care s-au preocupat de parcursul lung și sinuos al negocierilor internaționale privind reglementarea navigației pe Dunăre, în conformitate cu prevederile exprese ale Tratatului de la Berlin (1878), art. 55 și 57¹², s-a aflat și Mihai Eminescu. Aceste negocieri au condus la o uzură accentuată în relațiile bilaterale româno-austro-ungare, ca urmare a faptului că imperiul intenționa să obțină supremația pe artera fluvială, între Porțile de Fier și Brăila, cu prețul încălcării suveranității și intereselor României. De la insinuări și acuze reciproce, amplificate de publicații din România și din străinătate, în special din Austro-Ungaria, Germania, Franța, Marea Britanie și Belgia, până la manifestări acute ale fenomenului imperial¹³, s-a ajuns la încercări de discreditare și izolare a țării noastre, la sancțiuni economice și comerciale, acte de intimidare, culminând cu întreruperea relațiilor diplomatice și obligarea Guvernului român de a-și cere public scuze la data de 15 decembrie 1881, pentru a doua oară după 1867, sub pretextul adoptării unor măsuri considerate vexatorii pentru supușii austrieci.

Conferința de la Londra, din februarie - aprilie 1883, nu a rezolvat diferendul din relațiile româno-austro-ungare, scopul ei dovedindu-se, după cum releva și Eminescu, reinterpretarea textului acordului în funcție de noile interese ale marilor puteri¹⁴.

Părțile au continuat să se suspecteze și să se acuze reciproc. Reprezentanții Austro-Ungariei nu concepeau că dreptul și demnitatea unui stat mai mic puteau să

⁸ Grigore Antipa, *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, București, 1921, p. VI.

⁹ E. P. Botez [Jean Bart], *Cum se desleagă chestiunea Dunării. Conferință*, Chișinău, 1919, p.26.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. II, *Epoca veche*, București, 1925, p.5.

¹¹ Vintilă I. Brătianu, *Preface*, la Constantin I. Băicoianu, *Le Danube. Aperçu historique, économique et politique*, Paris, 1917, p. VI.

¹² C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. II, Editura Alcalay, București, 1907, pp. 411 - 412.

¹³ Ilie Bădescu, *Sociologie eminesciană*, Editura Porto Franco, Galați, 1994, pp.104-106.

¹⁴ Eminescu, *Opere*, XIII, *Publicistică, 1882-1883, 1888-1889, Timpul, România Liberă. Fântâna Blanduziei*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1985, p.262.

confețe cât interesele și onoarea unui imperiu. Confruntarea, încurajată discret de puterile care se opuneau Austro-Ungariei, s-a transferat adesea în presă, luând aspecte dure, de provocare. Oficioasele din cele două state au contribuit din plin la tensionarea relațiilor bilaterale, insinuând și exagerând faptele.

Eminescu se considera în miezul evenimentelor. În pofida soluției de compromis, impuse de conferința de la Londra prin adoptarea anteproiectului francez Barrere, România a contestat ferm hotărârile adoptate. Propunerea Barrere, deși în aparență era o soluție rezonabilă, în realitate avantaja Imperiul Austro-Ungar prin faptul că Serbia, ca membru al Comisiei Europene a Dunării, îi acorda votul, precum și prin aceea că prevederile articolelor 97 și 98 din Regulament permiteau statelor străine să-și elaboreze legi și să desfășoare activități de poliție în apele teritoriale care nu le aparțineau¹⁵. Eminescu apreciază ca neavenită prestația de negociator a Franței, pe motiv că nu era competentă să reprezinte interesele Austro-Ungariei pe Dunăre, că relațiile dintre România și Austro-Ungaria erau deschise și că atitudinea exprimată contravenea intereselor Europei, de exercitare a autorității între Porțile de Fier și Galați.

Anterior Conferinței de la Londra, România încercase, fără succes, să obțină câștig de cauză, ca țară independentă, consultând și solicitând sprijinul marilor puteri. Eminescu a remarcat faptul că, în context, s-au manifestat aceleași interese, aceleași rivalități, combinații și practici specifice luptelor hegemonice, în care actorii își schimbau între ei rolurile, în farsa la care România, ca și la Berlin în 1878, era invitată să asiste, dar nu să participe. Cu și fără asentimentul oamenilor politici care finanțau ziarul „Timpul” (unde era angajat ca redactor din octombrie 1877), s-a implicat în problemă ca într-o cauză personală, cum a procedat și în alte împrejurări în care au fost amenințate sau lezate interesele românești.

Aprecia că, dacă Marea Neagră a constituit, după războiul Crimeii, motiv pentru ultima confruntare armată dintre Rusia și Turcia, la 1877, în viitor Dunărea putea oferi un motiv care ar fi apropiat Rusia și Marea Britanie împotriva Austro-Ungariei și Germaniei, fapt confirmat în 1914, la declanșarea primului război mondial. Din aceste considerente, Eminescu a acordat așa-zisei chestiuni dunărene o importanță specială, afectându-i chiar mai mult spațiu tipografic decât războiului de independență.

Cu minuțiozitatea și perseverența caracteristică, a urmărit evoluția negocierilor și confruntărilor ocazionate de Conferința de la Londra, selectând și valorificând în „Timpul” informații din surse oficiale românești și străine, în special austro-ungare, germane, franceze, engleze, rusești și italiene.

În jurul problemei Dunării și-a cristalizat idei și teze privind aspecte negative ale controlului străin asupra navigației pe Dunărea inferioară, precum afectarea suveranității de stat, prin impunerea unor dependențe specifice protectoratelor, prejudicierea dezvoltării industriei naționale, agriculturii, comerțului, transportului feroviar, boicotarea unor reglementări de natură să protejeze și să favorizeze interesele românești în domeniul valorificării materiilor prime și forței de muncă ș.a. În context,

¹⁵ Gheorghe Cazan, Șerban Rădulescu-Zonner, *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp.85 - 86.

a reluat teme de actualitate, pe care le abordase în strânsă legătură cu războiul de independență privind neutralitatea, alianțele militare, situația românilor din afara granițelor, relațiile cu vecinii ș.a.

Problema l-a absorbit în așa natură încât, după Tratatul de la Berlin (1878), majoritatea ideilor și pulsiunilor sale avea ca punct de plecare acest subiect. În ultimii ani de gazetărie, Eminescu a deservit un veritabil comandament de criză în jurul chestiunii dunărene, dezvăluind opiniei publice atitudini duplicitare ale marilor puteri, acte de tulburare interesată a relațiilor dintre statele balcanice, înțelegeri secrete, preocupări de impunere a protectoratului austro-ungar asupra noilor formațiuni statale de la Dunăre, sub pretextul unor acțiuni pacifiste, umanitare, culturale, religioase ș.a. Releva că împotriva Austro-Ungariei și Germaniei, care tranșaseră în favoarea lor controlul asupra Dunării, existau preocupări de contestare din partea Rusiei, Marii Britanii și Franței, care reclamau libertate totală de navigație pe fluviu.

Din analiza evenimentelor internaționale importante, Eminescu a descifrat mutațiile și tendințele intervenite în atitudinea marilor puteri față de România, împrejurările și cauzele acestora, sugerând factorilor politici români promovarea unei politici realiste, flexibile, permanent adecvată intereselor naționale, care să ia în calcul constantele și variabilele relațiilor dintre marile puteri, precum și riscurile unor atitudini părtinitoare ori hazardate. Cu referire la rezoluțiile Conferinței de la Londra (1883), dincolo de tonul său alternând între ironie și sarcasm, se reține o bună cunoaștere a problemei, o judecată matură, orientată preponderent constructiv. Eminescu schițează cu acest prilej un tablou semnificativ al atitudinii marilor puteri față de România în perioada imediat următoare recunoașterii independenței de stat, având ca elemente de cadru vulnerabilități interne grave, din sfera politicului: "Admirabila dibăcie a oamenilor noștri de stat fu în timpii din urmă atât de mare încât toate puterile întrunite în Conferință au fost în contra noastră și singurul nostru apărător din ironie Austria. Germania, căreia ne-am aplecat în toate cele, țara de naștere a regelui nostru, o putere ce nu are nici un interes imediat la Dunăre, e în contra primirii noastre în Conferință. Franța, căreia îi datorăm nu numai cultura, dar și ideile noastre nesănătoase, din iubire pentru care am devenit niște maimuțe ale ei, îmbătrânindu-ne înainte de vreme pentru a aduce măcar cu ea (se referă la reforme n.n.), ea e mai papală decât papa, mai austriacă decât Austria și, fără nici un câștig pentru sine, din contra, cu perspectiva de-a pierde simpatiile pe care-a știut să le inspire în trecut, ajunge a cere executarea (Romaniei n.n.), în numele Europei. Italia, obiectul afecțiunilor noastre, până și inutila Turcie, toate cu câte n-avem a împărți nimic, nici în clin, nici în mână, în contra-ne, iar pentru noi... cine? Adversarul. (...) Toată politica noastră stă în fața lumii atât de ineptă, încât însuși adversarului i s-a făcut milă de ea (...), iar țara aceasta amețită ca un taur de demagogia ei internă (...) e distrasă de la cestiunea cea mare, pierde ca pe niște cărți de joc simpatiile tuturor popoarelor europene, pentru a se ocupa de (...) reușita în alegeri".¹⁶

Realizează că întrunirea de la Londra se derula după un scenariu supervizat de cancelarul german în cadrul căruia România urma să fie determinată să solicite un rol

¹⁶ Eminescu, *Opere*, XIII, *op. cit.*, pp. 254 - 255.

în alianța pe care Germania tocmai o concepușe, pentru a para o eventuală revanșă a Rusiei și Franței. Intuiește substratul tatonărilor și regrupării puterilor după Tratatul de la Berlin (1878): alianța secretă germano-austro-ungară din octombrie 1879, îndreptată împotriva Rusiei și Franței; reînnoirea Alianței celor Trei Împărați la inițiativa Rusiei, ca răspuns, dar și în scop de contracarare a Marii Britanii (iunie 1881); Tratatul de alianță dintre Germania și Austro-Ungaria (1882), care va deveni Tripla Alianță (octombrie 1883), ș.a.

Celelalte aranjamente între puteri, stabilite la Londra, aveau și ele semnificația lor: Rusia abandonase România, cointerensată de Austro-Ungaria prin promisiunea cedării brațului dunărean Chilia, Marea Britanie prin primirea Egiptului, iar Austria, potrivit aprecierii lui Eminescu¹⁷, “căuta a îndulci, prin politețe cel puțin, hapul amar al vasalității economice și politice”¹⁸. În timpul lucrărilor Conferinței de la Londra, în replică la un articol publicat în „L'Independence Roumaine”, prin care se aduceau acuze Opoziției din România, pe motiv că nu sprijinea politica guvernamentală, Eminescu face un veritabil rechizitoriu puterilor participante. Retic, denunța că, la Londra, se savârșise un act premeditat împotriva României prin încălcarea, în conivență, a tratatelor de la Paris și Berlin: “Tratatele se mențin în vigoare prin echilibrul real al puterilor, prin raporturi oarecum de greutate și de forță”, “dreptul scris e mai mult arma celui slab și nu mijloc de a trezi conștiința acestui echilibru”¹⁹.

Pe parcursul abordării problemei dunărene, Eminescu își cristalizează teza privind echilibrul puterilor. Întemeindu-se pe argumente teoretice și practice, propune soluții pe care le motivează riguros, vizând adaptarea politicii românești la realitatea geopolitică și la rolul impus de ponderea și impactul factorilor determinanți.

Reproșează faptul că, deși neriverană, Austria revendica președinția Comisiei Europene a Dunării și votul preponderent, fapt semnificând, în opinia sa, exercitarea controlului asupra Dunării între Porțile de Fier și Marea Neagră, cu desconsiderarea intereselor statelor dunărene și încălcarea suveranității lor. Începând din toamna anului 1878, publică numeroase articole critice prin care face presiuni asupra Guvernului român, în scopul de a nu ceda pretențiilor Austro-Ungariei, traducând și reproducând în „Timpul” comentarii ample din presa occidentală și rusească, menite să furnizeze argumente suplimentare Puterii de la București.

Sesizează că Guvernul austriac lansa, prin intermediul oficioaselor din Viena, amenințări împotriva României, a primului-ministru I.C. Brătianu și a ministrului de Externe M. Kogălniceanu, invocând consecințele unor pretinse “acțiuni șovine”, “agitații împotriva prevederilor Tratatului de la Berlin”, boicotând exporturile românești de cereale prin Porțile de Fier și Sulina ori avertizând asupra intențiilor de compromitere a traficului feroviar românesc, prin abandonarea traseelor din România

¹⁷ Academia Română, *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, *De la independență la marea unire (1878 - 1918)*, coord. Acad. Gh. Platon, Ed. Enciclopedică, București, p. 239.

¹⁸ Eminescu, *Opere*, XIII, *op. cit.*, p. 252.

¹⁹ *Ibidem*, p. 262.

și realizarea unor comunicații în sudul Dunării, pe direcțiile Constantinopol și Salonic²⁰.

În aceeași notă, ministrul austro-ungar de Externe G. Kalnoky reproșa, în februarie 1883, oficialilor români tolerarea mișcărilor iredentiste, “agitațiilor făcute de străini”²¹. Din presa franceză reține riscuri la care erau expuse statele balcanice riverane, în cazul acceptării pretențiilor Austro-Ungariei, și încurajări la rezistență, sugerând că țara avea de partea sa puterile europene care se considerau lezate: “Cestiunea libertății Dunării devine din ce în ce mai gravă. Națiunea română, care se simte amenințată în interesele ei vitale, împinge pe guvern să reziste absolut pretențiilor Austro-Ungariei. Românii au încredere în izbânda silințelor lor. Ei își zic că și acum stăruința lor de a nu ceda va da timp unora dintre puterile ce ezită încă, de a se lămuri și de a înțelege că pe Dunăre România apără interesele Europei însăși” (extras din „Echo de France”) ²².

“Dictatura pe Dunăre ar aduce cu sine, fără îndoiala, dictatura asupra micilor state țarmurene. Siguri de sprijinul Europei, oamenii de stat din București vor ști să apere interesele legitime ale țării lor și dezvoltarea cestiunii Dunării va proba dacă un regat e în stare de-a împlini rolul pe care i l-a însemnat cursul istoriei popoarelor și poziția geografică a teritoriului ei” (extras din *Messenger de Vienne*)²³.

În polemica angajată pe cont propriu cu publicații din acest spațiu, respinge argumentele de mare putere, prin invocarea dreptului internațional: “Austro-Ungaria nu are în apele Dunării de Jos nici un drept, absolut nici unul, decât acela pe care îl are China și Japonia și orice altă putere de pe glob: dreptul liberei navigațiuni. Interese o fi având, nu tăgăduim, dar drepturi nu are și o dovadă că nu le are e că umblă după ele cu lumânarea și poate că va găsi din nou ceea ce caută: pricină și ceartă. Dacă din realitatea că există negoț austriac pe Dunărea de Jos, și există pentru că am îngăduit să existe, poate rezultă ceva din realitatea și mai mare că o jumătate a poporului românesc trăiește în statul Habsburgilor; rezultă, în mod legitim, așteptarea ca să ne vedem respectate limba, datina, individualitatea noastră, bunurile conștiinței noastre”²⁴.

Pe fond accentuează că “nicicând un interes nu e un titlu de drept”²⁵, și că “noi, românii, avem cele mai mari interese în Ardeal, întrucât 2/3 din populația din regiune era compusă din conaționali”²⁶.

Eminescu nu exprima decât într-o măsură neînsemnată punctul de vedere conservator care, prin junimiști, înclina spre o apropiere față de Austro-Ungaria. Respinge, în principiu, acțiunile de politică guvernamentală în problemă, pe motiv că încălcau echilibrul puterilor și că erau marcate de inconsecvență și obediență.

²⁰ Eminescu, *Opere*, XII, *Publicistică. 1 ianuarie-31 decembrie 1881*, *Timpul*, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1985, p. 416.

²¹ Gheorghe Cazan, Șerban Rădulescu-Zonner, op. cit., p. 88.

²² Eminescu, *Opere*, XII, op. cit., p. 406.

²³ *Ibidem*, p. 407.

²⁴ Eminescu, *Opere*, XIII, op. cit., p. 90 și 91.

²⁵ *Ibidem*, p. 109.

²⁶ *Ibidem*, p. 116.

Campania de presă în favoarea susținerii intereselor românești pe Dunăre, deosebit de intensă, comparabilă celei din preajma intrării României în războiul împotriva Turciei, a determinat Guvernul român să adopte o poziție categorică în apărarea intereselor naționale, exprimată și în mesajul Tronului din 15 noiembrie 1881: “Îngrijirile ce au deșteptat în țară chestiunea Tratatului Dunării sunt legitime. Necesitatea de a atrage cât mai mult în porturile noastre, în sus ca și în jos de Galați, vasele de comerț străine și pavilioanele de orice naționalitate este cu atât mai viu simțită cu cât comerțul nostru întâmpină adesea, la exportul pe fruntariile de uscat, felurite piedici și cu cât de la un timp încoace, sub cuvânt de epizootie, el este chiar amenințat de a-și vedea închise cu desăvârșire acele fruntarii în ce privește exportul de vite mari”²⁷.

La o analiză atentă, rezultă că textul, care a atins susceptibilitatea Austro-Ungariei, nu conținea nimic exagerat, nimic ofensator, constituind în fapt un pretext așteptat pentru sancționarea României. Oficialitățile române reclamau, pe un ton deosebit de moderat, necesitatea adoptării unor măsuri îndreptățite pentru protejarea intereselor sale economice, afectate grav de către Austro-Ungaria atât prin controlul sever asupra comerțului pe Dunăre, cât mai ales prin încălcarea Convenției comerciale bilaterale. Faptul a fost urmat de întreruperea relațiilor diplomatice cu România.

Din oficiosul maghiar „Pesther Lloyd”, Eminescu extrage și reproduce în „Timpul” acuze formulate pe un ton jignitor și amenințător: “Când, după ani de muncă, prin acte de abnegație și sacrificii ajungem a stabili cu puterile mari ale Europei relațiuni clare și hotărâri determinate, e destul ca unul din micile state din Balcani să ne stea-mpotriva c-o arogantă îndrăzneală, pentru ca să se desfășoare numaidecât nu numai întregul problem al politicei noastre orientale, ci chiar acela al relațiunilor noastre europene. Cine stă dindărătul vasalilor eliberați, cine-i mână-nainte?... Vor înadevăr să ne aranjăm astfel încât întreaga noastră politică europeană să atârne de bunul plac al României ...? E treaba noastră de-a pedepsi aroganța împotriva noastră a micilor state vecine.”²⁸ Poziția sa față de publicația maghiară, adoptată la 13 decembrie 1881, a fost deosebit de promptă și inteligentă. În esență a a ironizat sec “vitejia la distanță”, calificând provocarea “lucru comod, admirabil, însă fără efect”.

Eminescu acuză Puterea că nu a acționat oportun pentru a tranșa situația în favoarea sa, subliniind că “au existat momente în care interesele nici unei puteri nu fuseseră angajate prin documente” și că nu se punea problema solicitării sau acordării de compensații. Adaugă faptul că în negocieri au fost implicate persoane despre a căror fidelitate față de România ar fi existat “grave bănuieli”, suspectând aservirea intereselor economice ale țării față de Austro-Ungaria²⁹. Îl viza pe ministrul de Externe Vasile Boerescu, cel care, potrivit afirmațiilor lui Mihail Kogălniceanu, ar fi făcut cesiuni Austro-Ungariei, încheind cu imperiul un acord secret în problemă, defavorabil României.

²⁷ Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I.* Editura Humanitas, București, 1994, p. 129.

²⁸ Eminescu, *Opere*, XII, *op. cit.*, p. 438.

²⁹ Eminescu, *Opere*, XIII, *op. cit.*, p. 260.

Eminescu evaluează în mai multe rânduri stadiul „Cestiunii Dunării”, relevându-i parcursul și impactul asupra intereselor României. Prezintă neutral diferențele de vederi exprimate în Comisia Europeană a Dunării, ulterior în Comisia Mixtă, soluțiile propuse pentru depășirea situației, exprimându-și convingerea că interesele se puteau armoniza prin “bunăvoință reciprocă și spirit de dreptate”. Se pronunța constant în favoarea păstrării neutralității, fiind convins că numai astfel România putea “să ție cumpăna, fără jignirea intereselor justificate ale puterilor”³⁰, în beneficiul securității sale naționale: “Să nu se uite că rațiunea de a fi a statului nostru e naționalitatea noastră. Orice propunere dar, care nu s-ar acorda cu acest sentiment general al țării, care n-ar cuprinde în el garanțiile de existență și de dezvoltare pentru elementul românesc, ar găsi poate momente în care s-ar impune ca o necesitate, dar n-ar forma nicicând baza unei politici tradiționale a românilor”³¹. Din aceste considerente, invită la moderație, reamintind că românii “au plătit imprudențe mici cu pierderi mari”.

Multe dintre ideile prin care Eminescu lua poziție categorică împotriva pretențiilor austro-ungare în chestiunea Dunării au ca punct de plecare reglementările privind navigația pe fluviu, instituite în secolul al XIX-lea, cu ocazia congreselor de la Viena (1815), Paris (1856) și Berlin (1878), studiile lui Mihail Kogălniceanu pe această temă, publicate în 1882, și discursurile lui I.C. Brătianu din Parlament.

Din perspectiva dreptului internațional contesta constituirea Comisiei Europene a Dunării și îndeosebi a Comisiei Mixte de supraveghere a navigației pe fluviu, pe motivul încălcării suveranității statelor riverane situate pe cursul inferior al Dunării, al afectării intereselor economice și comerciale. Eminescu susține pertinent contraproiectul românesc, protocolul din 23 - 27 martie 1882 privind regulamentul de navigație și statele participante la redactarea documentului.

Oportunitatea și coerența demersului său în chestiunea dunăreană se evidențiază mai ales în contextul constituirii regatului României și conflictului diplomatic cu Austro-Ungaria, din noiembrie 1881, când intervențiile sale polemice împotriva unor oficioase străine, care colportau aprecieri tendențioase ori vexatorii, s-au constituit în replici convingătoare, întemeiate pe prevederi ale dreptului internațional și pe interesele naționale legitime ale României. Atitudinea sa în problema dunăreană, prin profunzimea argumentelor și intensitatea cu care a fost exprimată, a contribuit la fundamentarea deciziei Guvernului de respingere a hotărârilor abuzive adoptate la Conferința de la Londra (1883). Din păcate, Eminescu nu a putut să se bucure de rezultatul intervențiilor sale, din cauza îmbolnăvirii grave, în iunie 1883, și izolării totale prin măsuri medicale și administrative.³² Peste câteva luni, Regulamentul de navigație, întocmit în mai 1882 de către Comisia Europeană a Dunării, devenea caduc, în urma complicării relațiilor internaționale și renunțării Austro-Ungariei la pretențiile sale, susținute cu atâta asiduitate și fermitate până

³⁰ Eminescu, *Opere*, XI, *Publicistică. 17 februarie-31 decembrie 1880, Timpul*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1984, p. 455.

³¹ *Ibidem*, p. 421.

³² N. Georgescu, *A doua viață a lui Eminescu*, Editura Europa Nova, București, 1994, pag. 140; <http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

atunci, în intenția atragerii României în Tripla Alianță. Influența Rusiei în chestiunea dunăreană avea să crească însă discret, constituind, între altele, una din cauzele primei conflagrații mondiale, așa cum anticipase Eminescu.³³

Cercetarile au fost finantate din Fodul Social European de catre Autoritatea de Management pentru Programul Operational Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [proiect POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

Bibliografie:

- Academia Română - *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, *De la independență la marea unire (1878 - 1918)*, coord. Acad. Gh. Platon, Ed. Enciclopedică, București.
- Antipa, Grigore - *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, București, 1921.
- Bădescu, Ilie - *Sociologie eminesciană*, Editura Porto Franco, Galați, 1994.
- Berindei, Dan - *Problema Dunării și procesul de constituire a României moderne*, în Idem, *României și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, 1997.
- Botez, E. P. [Jean Bart] - *Cum se desleagă chestiunea Dunării. Conferință*, Chișinău, 1919.
- Brătianu, Vintilă I. - *Preface*, la Constantin I. Băicoianu, *Le Danube. Aperçu historique, économique et politique*, Paris, 1917.
- Cazan, Gheorghe Șerban Rădulescu-Zonner - *România și Tripla Alianță*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- Codreanu, Theodor - *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Editura Serafim, Brașov, 1999.
- Eminescu, M. - *Opere*, XI, *Publicistică, 17 februarie-31 decembrie 1880*, *Timpul*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1984.
- Eminescu, M. - *Opere*, XII, *Publicistică, 1 ianuarie-31 decembrie 1881*, *Timpul*, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1985.
- 11. Eminescu, *Opere*, XIII, *Publicistică, 1882-1883, 1888-1889*, *Timpul, România Liberă, Fântâna Blanduziei*, ediție critică întemeiată de Perpessicius, coord. Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Muzeul Literaturii Române, 1985.
- Frucht, Richard Ch. - *Dunărea noastră. România, the Great Powers, and the Danube Question. 1914 - 1921*, Boulder-New York, 1982.
- Geffeken, Heinrich F. - *La Question de Danube*, Berlin, 1883.

³³ Theodor Codreanu, *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Editura Serafim, Brașov, 1999, pag. 78.

- Georgescu, N. - *A doua viață a lui Eminescu*, Editura Europa Nova, București, 1994.
- C. Hamangiu - *Codul General al României*, vol. II, Editura Alcalay, București, 1907.
- Iorga, N. - *Cestiunea Dunării. Istoria Europei răsăritene în legătură cu această chestie*, ediție îngrijită de Victor Spinei, Iași, 1998.
- Idem - *Istoria comerțului românesc*, vol.II, *Epoca veche*, București, 1925.
- Lahovary, Alexandru - *Interpelarea domnului ~ în Cestiunea Dunării*, București, 1881.
- *La Roumanie et la liberte du Danube*, avec une introduction par Armand Levy, Paris, 1883.
- Maiorescu, Titu - *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Dimitrie N. Nenițescu, *Studiu asupra fluviilor convenționale. Dunărea în dreptul internațional public*, București, 1903.